

KOVÁCS JÓZSEF EMLÉKEZETE

Öt éve, 81. születésnapja előtt néhány nappal váratlanul – bár tudtuk, hogy szíve elég sokszor rendetlenkedik – elhunyt a pécsi kisgrafikai élet egyik kiemelkedő szervező egyénisége, a sokoldalú gyűjtő, kiállítások és találkozók rendezője, a barát és a munkatárs. Halálával tulajdonképpen megszűnt a pécsi kisgrafikai élet, mely 1962-től mindig és mindenhol jelen volt a baranyai város és vonzáskörzete, illetve a hazai és nemzetközi porondon. Az a tevékenység, amit felvállalt, mindenütt elismerést váltott ki, ez azonban nemcsak személyének, hanem a magyar és ezen belül a baranyai ex librisnek és alkalmi grafikának is szólt. Kovács József halála után többek összefogásával egy emlékfüzet megjelentetése került szóba. Ez technikai okokból és némelyek slendriánságából nem készült el, csupán néhány hosszabb-rövidebb írás áll jelenleg rendelkezésünkre. Az elkészültekből az alábbi kettőt közreadva tisztelgünk Kovács József emléke előtt és emlékezünk mindarra, amit a maga módján és eszközeivel a hazai ex libris művészet baranyai és határainkon kívüli megismertetéséért tett.

Karancsi Sándor linómetszete,
X3

Szatyor Győző linómetszete, X3

"...A TENYÉRNYI CSODÁNAK JÖVŐJE..."

Kovács József egyszerű ember volt. Halk szavú. Rövid mondatokban beszélt. Indulatosnak szinte nem is láttam. Tizenöt esztendeig voltam vele – hivatalból is – szorosabb kapcsolatban. Ez a szorosabb kapcsolat nem jelentette a túl gyakori találkozást. Összejöveteleink mellett inkább a szervező munkával függött össze. Ritkábban adódott, hogy fehér asztal mellett beszélgettünk. Témánk kivétel nélkül a klubélet teendőinek megbeszélése és az ex libris témája volt. Magának a művészi műfajnak mélyebb ellemzése, jelenlegi helyzete, és főleg a sorsa. Őt ennek a tenyérnyi csodának jövője foglalkoztatta. Mi az oka annak, hogy a fiatal művészpálánták nem jönnek rá az ízére? Pedig alig van művészi kifejezési terület, amely kicsi méreteinek ellenére ilyen teljességet tudna tartalmazni. Talán éppen ez a sajátos tulajdonsága, amelyhez leginkább az éremművészet hasonlítható, kíván meg az alkotójától olyan tömörítést, melyet a fiatalok nem vállalhatnak.

Lássuk csak: a kicsi méretek miatt nagyon precíz technikát kíván. Ezt fiatalon kivételes tehetségűeknek lehet csak megszerezni. Találó és nagyon tömör komponálási megoldásokat lehet csak alkalmazni. Mondhatnánk azt is, hogy tómondatos egyszerűséget. Igen ám! Ez a tómondatos egyszerűség a kisebb tehetségeknél tartalmatlanságot, ijesztő ürességet tud eredményezni. Legtöbbször le kell mondani a színekről, vagy csak nagyon szerényen lehet egy-egy színt alkalmazni. Valójában mesterien kell tudni bánni a fekete-fehér nyújtotta lehetőségekkel, a pozitív-negatív formák feszültségét, avagy egymás egyensúlyát kieleazetten megteremtteni. Aztán itt van a betű, mint elengedhetetlen

elem. A betű saját esztétikájának társulni kell az alakzatok esztétikai képletéhez formában és méretben, de még ritmusban is. És eddig csupán a képzőművészeti nyelvezet egy-két igen fontos eleméről tettünk említést.

Hol van a tartalmi telitalálat, ami nélkül nem ex libris az ex libris. Különösen, ha tényleges megrendelőről van szó. Mondjuk azt, hogy Kovács Józsefről, aki ember, szülője van, pécsi illetőségű, ex libriseket gyűjt és még valami személyét érintő nagy alkalomról, évfordulóról van szó, vagy talán éppen gyűjtő partnerének szeretne kedveskedni egy ex librisszel. Vagy éppen egy japán gyűjtőtársával való kapcsolatuk okából igényel nagyon kifejező lapocskát kapcsolatuk emlékére. Mindezek mellett a felkért művésztől elvárható, hogy a mű a saját művészi hangján beszéljen, hiszen éppen ennek okából fordult hozzá megrendelésével Kovács József. De még az is elvárható, hogy ez a kis grafika valljon arról is, hogy az alkotója magyar művész, mert a külföldi gyűjtőnek éppen erre van szüksége. Minderről hitelesen és művészi fokon valljon tehát, maximum 15x15 centiméteres méretben. S ez történhet linóleum, vagy fametszet technikájával, avagy mélynyomású rézkarcban, netán a nagyon munkaigényes rézmetszet megoldásban.

Mondd Jóskám! A fiatal művészpálánta, aki kétségtelenül folytatója lehet kortársainak és az egyre öregező alkotóművészek munkásságának, milyen előtanulmányoknak van a birtokában ehhez a nem lebecsülendő munkához? Ilyenkor szoktunk egy korty vöröset inni, hogy legyen erőnk a további gondok ellemzéséhez.

Mert ugye már tizedik, vagy ki tudja hányadik helyecske, ahol a klubunk életét élheti. Állandóan költözködnünk kell, mert eredeti tulajdonosa, vagy használója megváltozott és egészen más célra akarja használni a helyiségeket. Így kellett a Ságváriból eljőnnünk, pedig már egészen jól éreztük magunkat, az öregek is mind odataláltak és meg is szokták a kedves családi összejöveteleket, a Mikulás-esteket, a tombolát, az összehordott süteményeket. Most a Nevelők Házának vendégszeretétét kell kérnünk. Ezt is meddig lehet igénybe venni? Talán a Művészetek Háza lehet még alkalmi tanyánk, vagy talán az Ifjúsági Ház.

Jóska tele van gonddal! De további tervekkel is. Pénzt kellene szerezni a Duna-menti országok, grafikusművészek és ex libris gyűjtők I. Nemzetközi Találkozójának megrendezéséhez, amelynek gazdája Pécs és Mohács lehetne. Ez 1991-ben történt. Felkerestük az alpolgármestert Pécsen is, Mohácson is. Minden bejött. Szép sikerrel le is bonyolódott. Pécsen a házigazda az Ifjúsági Ház volt, Mohácson a Bartók Béla Művelődési Központ. Ám ez a kezdet volt csak, mert az illet folytatni kell és illik úgy, hogy Pozsony is szervezze meg, de Bécs is, meg Belgrád is.

Legutoljára a Kalamáris Kisvendéglőbe jártunk össze néhányan. Jóska telefonál és jön. Nálunk, harmadik emeleti lakásunkban találkozunk. Súlyos tragédián van túl. Meghalt a fia, fiatalon. Ott van egy unokája. De közben nagyon nehéz a helyzete, mert felesége is gyógyíthatatlan beteg. Végül magára marad. Ilyen állapotában köszöntöttük 80-ik születésnapján. Éremmel ajándékoztuk meg. Megható ünnepség volt. Érezte szeretetünket. De ezután mégis magára maradt.

Későbbi találkozásunk, ügyintézés okából, már házunk bejárati kapujánál zajlott, liftünk nincs, neki megmászhatatlanul nehéz lett az emelet. A továbbiakban maradt a Kalamáris, mert lakásába nem szívesen hívott. – Tudod az már átváltozott egy öreg ember férőhelyévé. Hogy meg tud változni a világ az ember körül, még a régi meghitt otthon is!

1985 körül kerültem vele hivatali kapcsolatba, Martyn Ferenc halála után. Úgy gondolta, hogy én lépjek Martyn helyébe. Megtettem. Szívélyes volt a kapcsolatunk, talán baráti is. A szervezési és szakmai kérdésekről elmélyülten tudtunk eszmét cserélni. Ismertük egymás világát. A vállalásainkat korrektül teljesítettük. A klubélet fenntartását akarata szerint nem tudtuk megoldani. Ex libris alkotók fiatalokból nem nőttek fel, gyűjtők sem.

Egy kérdés a pécsi KBK életében mindvégig homályban maradt előttem. 1962-ben alakult meg, két nagyon lelkes mozgatója volt akkor, Szentesi Flórián és Kovács József. Abban az időben Szentesi volt az agilisabb. Valaminek történnie kellett ahhoz, hogy e két kitartó, lekes ember elhidegült egymástól. Maradt Kovács, az ő szívós makacsságával, amely mozgatta a pécsi KBK életet. Tagjai folyamatosan elhaltak, a 62-es baráti társaság kiöregedett, újak nem jöttek a helyükbe. Most, amikor e sorokkal emlékezem kiváló szervezőnkre, Kovács József, egyúttal elismerem és nagyra becsülöm Szentesi Flóriánt is, aki az "utolsó mohikán" volt a pécsi KBK alapítói közül.

Soltra Elemér

KOVÁCS JÓZSEF, A GYŰJTŐ

Ha nagyon egyszerűen akarnék fogalmazni, azt mondanám, hogy az ex libris és az alkalmi grafika gyűjtése terén "mindenevő" volt. Nem dobott el egyetlen lapot sem, azzal a szándékkal sem tett félre semmit, hogy jó lesz majd a kezdő gyűjtőknek, hanem dobozos rendszerű gyűjteményében mindent a helyére tett. Vallotta, hogy minden ex libris és alkalmi kisgrafika a hazai kultúrának a része, készüljön bármiféle technikával a klisényomattól a rézmet-szettig. Ezért gyűjteménye a számtalan nagyon értékes, a hazai és nemzetközi viszonylatban is kiemelkedő minőségű, tematikájú és technikai megoldásaiban is rendkívülinek számító alkotások mellett több gyenge színvonalú lapot is tartalmaz.

A "mindenevő" gyűjtő saját nevére és családja részére készült lapokra is jellemző a fentebbi megállapítás.

Mindenekelőtt vessünk pillantást a gyűjteményre, amely az örökösök jóvoltából hozzám került. Közel 10 ezer lapból áll, és jelentős részét a huszadik század második felének hazai alkotásai teszik ki. Viszont nem elhanyagolható mennyiség a két háború közötti pécsi kisgrafika sem. Sajnálatos azonban, hogy ennek az anyagnak a lehető legteljesebb összeszedésére nem törekedett és nem ügyelt arra sem, hogy jeles pécsi kollektciók, mint pl. a Jakabos Zoltán gyűjteménye ne szóródjanak szét. Ismereteink szerint a Jakabos-gyűjtemény a legteljesebbek közé tartozott.

Kovács József kora ifjúságától kezdve gyűjtögetett: kezdetben szakmájából következően – mint könyvkötő – az újrakötendő könyvek borítóiról áztatta le az ex libriseket, majd a nyomdai munkálatok során készült nyomatokból tett el egy-egy darabot. A 60-as évektől már tudatosan készített grafikákat magának és családjának, egyfelől könyveik megjelölésére, másfelől csereanyagnak. Közel 3000 darabos könyvtárának mindegyikében ott

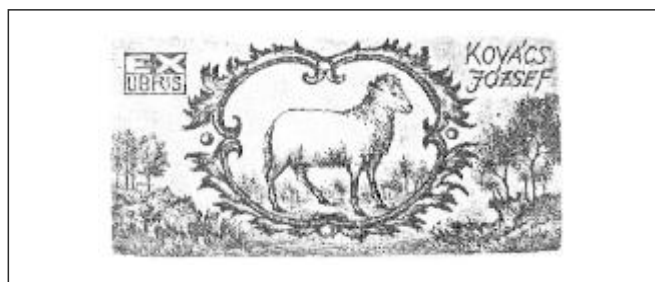
Takács Dezső linómetszete, X3

díszelgett egy-egy ex libris, természetesen a legkülönbözőbb korszakok kedvenceitől. Jelölte könyveit Fery Antaltól Andruskó Károlyon, Bánsági Andrásón át Tavaszgy Noémi, Várkonyi Károly vagy a pécsi Takács Dezső és Szatyor Győző alkotásaival. Sajnos, könyvtárát az örökösök antikváriumban értékesítették s így ki tudja, hová szóródnak szét a könyvek az ex libris jelölés ellenére is. Könyvtárának zöme abból az időből maradt meg, amikor kölcsönkönyvtárát tartott fenn Szentlőrincen, még az államosítás előtt.

A budapesti KBK hatására (1959) alakult meg a pécsi csoport 1962-ben. Ő is bekapcsolódott a csoport munkájába s előtte is megnyílt – most már szervezett formában – a gyűjtés útja és kapuja. Hazai és nemzetközileg elismert művészek lapjai gyarapították állományát. Ebben a korszakban elsősorban az akkori szocialista országok művészeivel, gyűjtőivel került kapcsolatba. Vízválasztó az 1970-ik évi budapesti ex libris-kongresszus, ez észrevehető a gyűjtemény összetételén is, mivel megnyílt a cserekapcsolat lehetősége nyugat felé. A későbbi FISAE kongresszusok és egyéb külföldi találkozók bővítették a lehetőségeket.

Kovács József száznál több, saját és családja nevére készült ex librist és alkalmi grafikát tudhatott magának. Ezekből 6-7 alkotás volt csak határainkon kívüli művész munkája, mint Karancsi Sándor, Peteris Upitis, Leboroni, Siegmund Sos, Kobi Baumgartner, Remo Wolf. A többivel a hazai ex libris hírnevét növelte. Széles körű levelezést folytatott, különösen azt követően, hogy ő került a pécsi csoport élére. Gazdag levelezését halála előtt egy-két évvel a Baranya megyei Levéltárnak adta át.

Tematikus gyűjtésre – amint a fentiekből következik – tudatosan soha nem törekedett, de voltak témák, amelyek közel álltak a szívéhez. Elsősorban szakmájával, a könyvkötéssel és nyomdászattal kapcsolatosak, másodsorban az irodalom és az íróportrék, harmadszor pedig – s lehet, hogy ezt kellett volna első helyen említenem – Pécs és Baranya történelme, építésze. E három témakörben szinte folyamatosan rendezte a kiállításokat Pécsen és a megye számos helyén. Olyan gyűjtő volt, aki nemcsak magának, a dobozainak, esetleg néhány kollegájának gyűjtött. Fáradtságot nem

Bálint Ferenc rézkarca, C3

kímélve, a legkülönbözőbb témájú kiállításai anyagát is készséggel rendezte tablókká, ha valaki hozzá fordult. Egy alkalommal megkérdeztem: hányszor lapozta át gyűjteményét kiállításrendezés céljából? – Évente 5-6 alkalommal – válaszolta. Sajnálatos, hogy e kiállításoknak nem maradt fenn elég dokumentációja (katalógus, szórólap, a helyi sajtó híradásai, stb) mert elég nehéz követni ezeknek az útját Pécsváradtól Vajszlóig, Siklósig, stb.

Kovács József gyűjtötte az ex libriszel és kisgrafikával kapcsolatos mappákat, katalógusokat, irodalmat is. Ezeket feldolgozva itt is sajnálkoznom kell, hogy nem törekedett teljességre, még a legszűkebb környezetét illetően sem. Ennek ellenére lakása felszobájában több méternyi polcot töltött meg ez az anyag, a dobozokba gyűjtött cikk-kivágatokkal együtt.

Kovács József e nemes szenvedélye szakmájának szeretetéből és minden szépség iránti nyitottságából táplálkozott. E kettő tette őt a pécsi csoport meghatározó gyűjtő-egyéniiségévé. Szervezőképessége, aktivitása és nem utolsósorban széleskörű emberi és társadalmi kapcsolatai teremtettek olyan lehetőséget, hogy az ex libris és grafika gyűjtése – az ő részvételével, majd vezetésével – több mint három évtizeden át meghatározó kulturális tényezőként lehetett jelen Pécsen.

A "műgyűjtés" csaknem fél évszázadon át őt is kiemelte a mindennapok taposómalmából, s megteremtette számára saját kis világát, amelyben valami módon léte és lénye kiteljesedett, s ezzel nem csupán ő, hanem környezete is gazdagodott, hiszen értéket gyűjtött s nevelt erre másokat is.

Lenkey István

MŰVÉSZI HITVALLÁS – MAGÁNLEVÉL KERETÉBEN

Diskay Lenke korán elhunyt grafikusművésznünket (1924-1980) sokan ismerték gyűjtőink közül. Kedves, közvetlen személyisége mindenkit meghódított. Művészete, mellyel az ex libris és az alkalmi grafika területén oly sokat alkotott, teljesen egyéni, könnyen felismerhető, csak őrá jellemző. Életét, művészetét lapunkban is, máshol is sokan, sokszor ismertették, alkotásait posztumusz kiállításokon is megcsodálhattuk. Ex libris alkotásairól opuszjegyzék is készült Debrecenben, 1981-ben, így munkássága jól áttekinthető.

Előkerült egy levél, amelyet Diskay Lenke 1972-ben írt Ebergényi Tibor, azóta már szintén elhunyt egri gyűjtőnek. A levelet jelenlegi tulajdonosának engedélyével az alábbiakban adjuk közre, amely nagyon szépen megvilágítja művészi felfogását, vívódásait, terveit. Íme a levél:

Kedves Tibor,

megkaptam levelét. – A pályázatok elmúltak és "megnyerőd-tek" az igaz, de még mindig nem tudok biztos határidőt mondani. – Lehet, sőt biztos igaza van; az ex libris az én igazi területem – mégis a nagy lapok izgatnak és foglalkoztatnak állandóan. Talán azért mert nem fedeztem még föl a lehetőségeit a magam számára – most megint Miskolc a Téli tárlattal kínál lehetőséget (beadás okt.2.) – de ne ijedjen meg, már itt van az asztalom a feladatsor:

1.) Gárdonyi emléklap, 2.) Dobó emléklap, 3.) megyei Könyvtár Eger, 4.) Ebergényi lap, 5.) egy borító és egy 6.) gyermekkönyvtári ex libris? – erre vonatkozóan nem találtam meg a pontos szöveget. Amint látom, egy fél estendőre való feladat.